

وقتی سیم‌ها به سخن درآمدند: نقش تلگراف در تحولات ایران

۱۶ اردیبهشت ۱۴۰۴ ساعت ۱۱:۲۶

در میان غوغای چرخ‌های صاعقه و سیم‌های آهنی، پدیده‌ای نوین از راه رسید و معادلات قدرت را در ایران عصر ناصری به هم ریخت: تلگراف. این وسیله‌ی شگفت‌انگیز، نه تنها فاصله‌ها را درنوردید، بلکه آتش جنبشی را شعله‌ور ساخت که تا به امروز، ردپایش در تاریخ این سرزمین باقی مانده است.

تلگراف، واژه‌ای مرکب از دو کلمه یونانی "تله" (به معنی دور) و "گرافین" (به معنی نوشتن)، وسیله‌ای است که برای بیان و دریافت مطالب از راه دور به کار می‌رود. این فناوری نقش مهمی در برقراری ارتباطات سریع و تسهیل تبادل اطلاعات در فواصل دور ایفا کرده است.

ورود تلگراف به ایران:

نخستین ارتباط تلگرافی در ایران در سال ۱۲۷۱ هجری شمسی میان مدرسه دارالفنون و کاخ گلستان برقرار شد که مخابره‌ای آزمایشی بود. تلگراف از سال ۱۲۷۲، در پی انتشار اخبار و اطلاعات مربوط به آن در روزنامه وقایع اتفاقیه، در ایران شناخته شد. اخبار مربوط به گسترش تلگراف در جهان، کاربردهای متنوع و تسهیل‌کننده آن، به طور مکرر گزارش می‌گردید. در تمامی این گزارش‌ها برای سیم و دستگاه تلگراف از تعبیری چون چرخ الماس، چرخ آتشی، سیم آهن، راه سیم آهن، چرخ صاعقه و سیم صاعقه استفاده شده است.

شکل فرنگی این واژه ظاهراً در ۱۲۷۳ به صورت «تلغراف» به زبان فارسی راه یافت. یک سال بعد، کرشش اتریشی (معلم کل توپخانه در دارالفنون)، با نظارت و اهتمام علیقلی میرزا اعتضادالسلطنه (رئیس کل دارالفنون)، از عمارت سلطنتی (کاخ گلستان) به باغ لاله زار سیم تلگراف کشید که اجرای موفقیت‌آمیز آن، منجر به گسترش خطوط تلگراف تا سلطانیه و زنجان در ۱۲۷۵ شد.

قانونمند شدن امور تلگرافی و توسعه نیروی انسانی:

هم‌زمان با گسترش خطوط، نخستین اقدامات برای قانونمند کردن امور تلگرافی صورت گرفت. کتابچه تکالیف و دستورالعمل برای تلگراف تدوین و منتشر شد. برای تأمین نیروی انسانی مورد نیاز، به اهتمام اعتضادالسلطنه، عده‌ای از جوانان ایرانی به پاریس اعزام شدند. همچنین، نخستین گروه از کارمندان ایرانی تلگرافخانه استخدام و گروهی از آنان برای آشنایی عملی با تلگراف به تفلیس فرستاده شدند.

گسترش زیرساخت‌های تلگراف:

در سال ۱۲۷۷، اولین محموله سیم تلگراف و دیگر وسایل مرتبط با آن، که حسنعلی خان گروسی (امیرنظام گروسی)، وزیر مختار ایران در پاریس و لندن، خریده بود، وارد ایران شد. در همین سال، خطوط تلگراف تا شمیران و تبریز امتداد یافت و در ۱۲۷۹، خط تلگراف تهران - گیلان نیز به کار افتاد.

نقش عوامل خارجی در توسعه تلگراف ایران:

شورش بزرگ هند در ۱۲۷۴/۱۸۵۷، ضرورت ارتباط تلگرافی مستقیم با هندوستان را برای بریتانیا بیش‌تر کرد و روند گسترش خطوط تلگراف ایران را، که به امور دارالخلافه و دستگاه سلطنت محدود بود، تغییر داد و در مسیر معادلات سیاسی بین‌المللی افکند. ایران، به عنوان بهترین مسیر ارتباطی با هندوستان، مورد توجه انگلستان قرار گرفت، به ویژه پس از ناکارآمدی بافه (کابل) زیردریایی میان دریای سرخ و دریای مدیترانه و بروز مشکلات متعدد در مسیر تلگراف اسکوتاری (اسکودار) - بغداد به هندوستان. در ۱۲۷۸/۱۸۶۱، آلیسون، وزیرمختار بریتانیا در ایران، پیشنهاد کرد که میان هندوستان و انگلستان، از طریق ایران، خط تلگراف ایجاد شود، اما دولت ایران، که تازه از جنگ با انگلستان (بر سر مسئله هرات) رهایی یافته بود، از این پیشنهاد استقبال نکرد. تلاش‌های مستمر انگلستان، به ویژه از طریق جلب توجه ناصرالدین شاه به عواید مالی تلگراف، سرانجام در ۱۲۷۹ به نتیجه رسید. ایستویک، کاردار دولت انگلستان، موفق شد قراردادی شش ماده‌ای، در باب احداث بدون تأخیر خط تلگراف خانقین - تهران و تهران - بوشهر، با دولت ایران امضا کند. بر اساس این قرارداد، که در واقع تعهدنامه‌ای برای دولت ایران بود و طرف انگلیسی آن را تنظیم کرده بود، تأمین منابع مالی بر عهده ایران و عملیات اجرایی بر عهده انگلستان بود. دولت ایران موظف شد تمامی ادوات مورد نیاز را، به واسطه صاحب منصبی انگلیسی و تام الاختیار، منحصرأ از دولت انگلستان بخرد. نظارت بر خط مذکور بر عهده صاحب منصب انگلیسی بود و انگلیسی‌ها مجاز بودند در صورت نیاز (در قبال پرداخت مبلغی معین به دولت ایران)، با همان اختیارات تام، به مخابره پیام‌های تلگرافی خود بپردازند. در عوض، دولت ایران مجاز بود از اقدامات صاحب منصب مذکور «مستحضر» باشد و به صورت حساب خریدهای وی رسیدگی کند. بدین ترتیب، احداث این خط، از سه منطقه (کرمانشاه، اصفهان و بوشهر) آغاز شد و پس از دو سال به بهره‌برداری رسید. در فاصله سال‌های ۱۲۷۹ تا ۱۹۲۰-۱۳۳۸/۱۸۶۲، مجموعاً بیست قرارداد تلگرافی میان ایران و انگلستان به امضا رسید و به موجب آن‌ها در سراسر کشور خطوط تلگراف کشیده شد. در میان این قراردادهای، قرارداد سال ۱۲۷۹/۱۸۶۲، که مفاد آن محور اساسی بسیاری از قراردادهای بعدی دو کشور شد، اهمیت خاصی داشت.

تلگراف و تحولات اجتماعی-سیاسی:

در دوران مشروطه، تحصن در تلگرافخانه، یکی از رایج‌ترین اشکال اعتراض مردمی بود. اجحاف و تعدی دولتیان، نارسایی‌های موجود، آگاهی از اخبار و وقایع سایر شهرها، هماهنگی با انقلابیون نواحی مختلف، هرج و مرج و ناامنی، نفوذ بیگانگان، عزل و نصب حکام، عدم اجرای اصول قانون اساسی و نظایر آن، عمده‌ترین دلایل تحصن در تلگرافخانه‌ها به شمار می‌آمد. میان این تحصن‌ها و مطالبات مطرح شده در آن‌ها، با آنچه امروزه گردهمایی‌های (میتینگ) سیاسی نامیده می‌شود، شباهت‌های تأمل برانگیزی وجود دارد.

چنین تحولی پیش از هر چیز ناشی از آشنایی ایرانیان با فضای فکری جدید و مرهون گسترش ارتباط آنان با جهانیان بود که پدیده تلگراف نقش عمده‌ای در آن ایفا کرد. این پدیده نقاط مختلف جهان را به هم وصل می‌کرد و سبب تلاقی افکار می‌شد. در تهران، اخبار خارجی روزنامه وقایع اتفاقیه، متکی به مخابرات تلگرافی بود و متصدیان تلگرافخانه هند و اروپا نیز مستقلاً به انتشار اینگونه اخبار در ورقه‌ای به نام «اخبار عامه» مبادرت می‌کردند. در انقلاب مشروطه، سیم‌های تلگراف به مثابه چشم و گوش مشروطه‌طلبان عمل می‌کرد و حیاتی‌ترین رشته ارتباطی آنان محسوب می‌شد. شرح روشنی از این تأثیر مهم در همه آثار به جا مانده از آن دوران به ثبت رسیده است.

تشکیل وزارت پست و تلگراف:

تشکیل وزارت پست و تلگراف، در اولین دوره قانونگذاری مجلس شورا (۱۳۲۴) به تصویب رسید. بعدها به تناوب و در دوره‌های نامنظم وزارتخانه‌های تجارت و فواید عامه نیز به وزارت پست و تلگراف، الحاق و پس از چندی از آن منفک شد. در دوره نهم قانونگذاری (۱۳۱۲ ش) رسیدگی به امور تلفن نیز به این وزارتخانه محول شد و اگر چه چندی از آن جدا بود، از دوره دوازدهم (۱۳۱۹ ش) تا به امروز، به شکل وزارتخانه‌ای واحد فعال است.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۵۰۰۸۲/ایران-تحولات-تلگراف-نقش-در-آمدند-سخن-ها-سیم-وقتی/>